

Distributiekantoren en Bestelhuizen in het Koninkrijk der Nederlanden

Inventarisatie door Cees Janssen

Bijgewerkt tot en met 5 maart 2023

Inleiding

In verband met de inlijving bij het Franse Keizerrijk (traktaat van Parijs van 16 maart 1810), werden Zeeland, Brabant, het land tussen Maas en Waal, de Bommelerwaard en het land van Altena samengevoegd met Frankrijk. Op 13 juli 1810 was heel Nederland ingelijfd door de Fransen. De Postdienst werd op 1 januari 1811 onder Frans bestuur gebracht.

Het Koninkrijk der Nederlanden ontstond in 1815 en op 1 oktober van dat jaar werden de posterijen voor de Noordelijke en Zuidelijke provincies onder één Nederlands bestuur gebracht.

Distributiekantoren in de Noordelijke provincies (het huidige Nederland)

De distributiekantoren stamden uit de tijd van voor het Franse bestuur en waren gevestigd in de grotere plaatsen aan belangrijke postroutes. De Postwet van 1807 legde het postmonopolie vast, wat betekende dat alleen de Staat het recht had brieven te verzamelen, te vervoeren en te distribueren. De eerste distributiekantoren werden in 1811 opgericht. Voorschriften betreffende het kenmerken van de op de distributiekantoren aangeboden te verzenden stukken bestonden niet. Meestal werd door de distributeur de plaats van verzending met de pen achterop de brief aangebracht. Het gebruik van stempels kwam pas vanaf ongeveer 1829 voor. De stempels werden niet centraal geleverd, maar op eigen initiatief van de distributeur aangeschaft. Naast naamstempels kwamen daardoor ook vele andere stempelvormen voor zoals ornamentele stempels en stempels met omranding. Bij de invoering van de nieuwe Postwet (Wet van 12 april 1850 Staatsblad 15, artikel 22) werden de bestaande distributiekantoren werden afgeschaft en vervangen door hulppostkantoren.

Bestelhuizen in de Noordelijke provincies (het huidige Nederland)

De Postwet van 1850 werd vooral aangenomen om een ingrijpende posthervorming mogelijk te maken. De wet verving de Franse Postwet van 1810. In dorpen, vooral op het platteland, werden zogenoemde bestelhuizen gevestigd. Bestelhuizen werden geopend in dorpen waar de geschatte opbrengst gering was. De bestelhuishouder of brievegaarder was in vele gevallen de plaatselijke brievenbode maar ook herbergiers die aan belangrijke postroutes lagen, werden benoemd tot bestelhuishouder. Een bestelhuis is een eenvoudig 'kantoor' waar het publiek alleen terecht kon voor het aanbieden en afhalen van brieven. De brievegaarder was niet in dienst van de Posterijen maar kreeg een vaste jaarlijkse vergoeding alsmede een bestelloon. Hij kreeg ook een vergoeding van de aan of tegen zijn huis aangebrachte brievenbus. Hij haalde dagelijks brieven op bij een van de 120 postkantoren om deze te bestellen in zijn verzorgingsgebied. Verder bracht hij de bij hem aangeboden brieven en de brieven die in de brievenbus waren gedeponereerd naar het postkantoor ter verdere verzending. Bijna steeds was het 'kantoor' gevestigd in het woonhuis van de bestelhuishouder. Van een wachtruimte met een loket was geen sprake. De klant bleef buiten staan en de zaken werden afgewikkeld via een spreekraampje of een luikje. De brievegaarder voorzag de brieven van een aanduiding van het bestelhuis. Dit gebeurde door met de pen de naam van de plaats waar het bestelhuis stond te vermelden. Ook mocht een stempelafdruk met een kantoornaamstempel worden aangebracht. Bestelhuizen ontvingen géén stempel van de van de posterijen. De bestelhuishouder mocht zelf een stempel laten vervaardigen. Veel bestelhuizen zijn later bevorderd tot hulppostkantoor of werden opgeheven.

Copyright © 2023

De gegevens betreffende deze inventarisatie mogen uitsluitend voor privédoeleinden worden gebruikt. Duplicatie of heruitgave van de in deze inventarisatie aanwezige gegevens - geheel of gedeeltelijk - is verboden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur (Cees Janssen).

Dankwoord

Met bijzondere dank aan Willem Pasterkamp (<https://posthistorie.nl>) en Henk van Lokven (<https://www.vandieten.nl>) voor vele afbeeldingen.